

Aile Dinamiklerinin Pedagojik Düzlemde Analizi 8

Abdullah Adıgüzel¹

Özet

Bu çalışma, ailenin temel dinamiklerini pedagojik bir çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. En eski ve en temel toplumsal kurumlarından biri olan aile, tarih boyunca medeniyetin yapı taşlarından biri olarak işlev görmüş; bireysel ve toplumsal yaşamı şekillendiren merkezi bir unsur olmuştur. *Aile pedagojisi* kavramı ekseninde gerçekleştirilen bu araştırma, ailenin eğitsel, ahlaki, duyuşsal ve sosyal işlevlerini ele almakta; ayrıca aile-okul iş birliği ve bireyin bütüncül eğitimi bağlamında aile kurumunun rolünü tartışmaktadır. Nitel araştırma yaklaşımıyla, doküman analizi yöntemi kullanılarak yürütülen çalışma, ailenin yalnızca biyolojik bir birliktelik olmadığını; aynı zamanda bireyin bilişsel, duyuşsal ve ruhsal gelişimini besleyen çok boyutlu bir eğitim ortamı işlevi gördüğünü vurgulamaktadır. Bulgular, aile pedagojisinin sevgi, şefkat, özgürlük, denge ve sorumluluk gibi temel ilkeler üzerine inşa edilmesi gerektiğini göstermektedir. Ailenin pedagojik işlevselliğinin güçlendirilmesi, bireyin entelektüel, ahlaki ve duygusal kapasitesinin uyum içinde gelişmesine katkı sağlayarak hem dünyevi hem de uhrevi boyutlarda sağlıklı nesillerin yetişmesini desteklemektedir. Bu bağlamda aile merkezli pedagojik bir yaklaşım, eğitimde kalıcı ve evrensel insanî değerlerin inşasında vazgeçilmez bir temel olarak ortaya çıkmaktadır.

Giriş

Toplumsal yapının temel unsuru, özü ve mayası olan aile, insanlık tarihi ile birlikte var olan sosyal bir kurumdur. Bu kurum genel anlamda çeşitli işlevler üstlenmesinin yanı sıra özelde bireye, genelde topluma ve insanlığa önemli katkılar sağlama görevini de benimsemiştir (Adıgüzel, 2024). Böylece aile, her alanda topluma katkı ve insanlığa hizmet açısından, neslin varlığı, devamı, sevgi, koruma, barınma, besleme, büyütme, yetiştirme, dini ve ahlaki eğitim, sosyalleştirme, kişisel gelişim ve bakım gibi temel ve hayati işlevlerini

1 Prof.Dr. Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, abduallahadiguzel@duzce.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-7184-3644

büyük bir özveri ve titizlikle sürdürmeye devam etmektedir. Her insanın bir ailede dünyaya geldiği, yetiştiği, büyüdüğü ve eğitim aldığı düşünüldüğünde ailenin varlığına olan ihtiyaç daha belirgin olarak kendisini göstermektedir. Aile ayrıca insan ruhunun, genetik ve zihinsel özelliklerinin, ahlaki, fiziksel, istemli niteliklerinin ve dünya görüşünün oluşmasında çekirdek olarak işlev görmektedir. Geçmişte, halihazırda ve gelecekte, maddi ve manevi insan hayatının her alanına farklı düzeylerde etki eden ve sonrasına uzanarak ahiret hayatına bireyi hazırlayan ve bu bağlamda insanlığa hizmet sunan aile kurumunun üstlenmiş olduğu maddi ve manevi çok çeşitli işlevleri olduğu bilinmektedir (Adıgüzel, 2024).

Arapçadan çevrilen aile teriminin; çocuk, hane, tohum veya nesil anlamına geldiği bilinmekle birlikte bu kavrama çeşitli anlamlar yüklenmiş ve farklı tanımlar yapılmıştır. Bilim insanlarının uğraşı alanları, ailenin yapısını ve işlevlerini tanımlama ve anlamlandırma konusunda önemli belirleyici olmuştur. Böylece uzmanlar kendi çalışma alanlarına göre aileyi farklı biçimlerde sınıflandırmış ve çeşitli şekillerde tanımlamışlardır. Sosyologlar, psikologlar, eğitimciler, fizyologlar, ekonomistler, hukukçular, siyasetçiler ve daha niceleri ailenin tanımına ve işlevlerine kendi mesleki anlayışları çerçevesinde anlam yüklemişlerdir. Sosyologlar toplumsal bir kurum ve sosyal işlevleri açısından aileyi incelerken en küçük sosyal bir topluluk olarak tanımlamışlardır. Psikologlar ailenin bireyi geliştirme ve gerçekleştirme yönü üzerinde dururken, eğitimciler aileyi ilk ve en esaslı mektep olarak görmüşlerdir. Ekonomistler aileyi ekonomiye katkısı açısından değerlendirirken, hukukçular ilk kuralların aileler tarafından bireye öğretildiği düşüncesindedirler (Adıgüzel, 2024).

Aileyi toplumsal kurumların en köklüsü olan milletin dirlik ve birliğinin yegâne sağlayıcısı bir evlilik kurumu olarak tanımlayan Gökalp'a (1978) ek olarak Sezal da (1981) aileyi, toplumsal örgütlenmenin ve içtimai müesseseseleşmenin en esaslı birimi veya birbirine evlilik, kan bağı ve evlat edinme yoluyla bağlı olan insanlar topluluğu olarak tanımlamaktadır. İlgili literatür incelendiğinde aile kavramına ilişkin yapılmış binlerce tanımın hep aynı tür ve fonksiyonel yapı üzerine olduğu görülmektedir. Aile tanımına ilişkin bu kısır döngüye karşı Nursi (2005), aile kavramına daha geniş, ayrıntılı ve farklı bir açıdan bakmış ve insanlar için aile kurumunun gerekliliğine, önemine ve farklı işlevlerine dikkat çekerek aileyi, “maddî ve manevî lezzetlere medar bir mekân” ve “İnsanın husussan Müslümanın tahassüngâhı ve bir nevi cenneti ve küçük bir dünyası aile hayatıdır” şeklinde tanımlayarak aileyi sadece biçimsel olarak değil, vicdanın ve akıl boyutlarını da dikkate alan insanın duyuşsal ve bilişsel özellikleriyle ilişkilendirip dünyevi ve uhrevi anlamda daha kapsamlı bir şekilde tanımlamış ve evrensel bir özellik

kazandırmıştır. Bu özellik ailenin görünen ve bilinenden çok daha fazla ve önemli olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Bu yaklaşıma göre aile birey için mutluluk merkezi ve bir cennet işlevi gördüğünü, objektiflik ve evrensellik kavramlarının ailenin özünü oluşturan temel unsurlar olduğunu ve ailenin bu unsurları sadece belli bir kesime, dine veya topluluğa ait olmadığını tüm canlılarda hasetten insan soyuna ait olduğunu görmek mümkündür (Duran ve Sülükçüler, 2017).

Aileyi daha kapsamlı, ayrıntılı ve gerçek anlamda anlamamıza ve daha geniş ve evrensel bir çerçevede değerlendirmemize olanak sağlayan bu ve benzeri tanımlardan hareketle ailenin varoluş gayesinin, insanlığın devamlılığı ve saadeti için temel koşul olduğunu görmek mümkündür. Ancak Nursi (2004) yaradılış gayesinin sadece dünya hayatı ve menfaati ile sınırlı olmadığını bu nedenle ailenin görev ve işlevlerinin ebedi hayatı da kapsayacak şekilde zülcenaheyn bir özellik taşıdığını “Aile, ebedî bir arkadaşlık ve daimî bir refakat ve sermedî bir beraberliktir” sözleriyle vurgulamaktadır. Bu görüş, ailenin varlığının dünyevi ve uhrevi kutsiyetine ve devamlılığına olan inancımızı ve ihtiyacımızı güçlendirmekte ve aile fertlerinin bireysel olarak kendini bilmesinin, anlamasının ve tanınmasının önemini vurgulamaktadır. Bu anlamda Hacı Bektaş Veli’nin, “**Sen seni bilersen yüzün Hüdâ’dır sen seni bilmezsen, hak senden cüdadır**” sözü manidardır. Çünkü ailede eğitim yaygın olarak insanın kendisini bilmesiyle başlayan bir biçimlendirme ve olgunlaştırma eylemi olarak anlam kazanır. Ailede ve diğer eğitim kurumlarında eğitim bireyin kendisini tanımasıyla başlar, dünyayı, kâinatı anlamaya ve sonrasına uzanan bir bilinçlenme ve aydınlanma süreci olarak devam eder. Bu sürecin bir ucunda mevcudatı anlama, varlıkla ilişkilendirme ve hakkıyla yaşama diğer ucunda sonsuz yaşama arzumuzu karşılayan ahiret inancı vardır. Bu iki uç arasında aile muhabbet, şefkat, merhamet ve güven duygularına kaynaklık etmenin yanı sıra akla ve aklın doğru kullanım yollarına da kapı açar.

Bu çalışmanın genel amacı, ailenin temel dinamiklerini pedagojik düzlemde analiz etmektir. Bu genel amaç kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Aile pedagojisi nasıl anlaşılmalı, işlev ve fonksiyonel olarak nasıl yapılandırılmalıdır?
2. Aile okul iş birliği ve görev yapılandırılması nasıl olmalıdır?
3. Bireyin bütüncül eğitiminde ailenin işlevsel yapısı, görev ve sorumlulukları neler olmalıdır?

1. Yöntem

Aile dinamiklerinin pedagojik düzlemde değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışma, nitel araştırmalar çerçevesinde alayazın taramasına dayalı, derleme türünde bir çalışma olup genel tarama modeli ile yürütülmüştür. Bilimsel araştırmalarda nitel özellikteki genel tarama modelleri derleme ve belge incelemeye dayalı olarak toplumsal ve insan ilişkilerini çok yönlü ve derinlemesine analiz etme yaklaşımları olarak bilinmektedir (Punch, 2011). Çalışmada tercih ettiğimiz bu veri toplama yaklaşımı; bilgi ve belgelere ulaşma, ilgili kaynakların orijinalliğinin incelenmesi ve anlaşılması, toplanan verilerin analiz edilmesi ve raporlama aşamalarından oluşmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın amacına ve yöntemsel yaklaşımına en çok hizmet eden doküman analizinin tanımını Sandelowski ve Barroso, (2007) ilgili kaynak ve belgelerin belirlenmesi, toplanan verilerin araştırmanın amacına uygun olarak; tasnifi, gruplandırılması, okunması ve değerlendirilmesini kapsayan bir süreç olarak yapmaktadır.

Alanayazında desteklenen bu yöntemsel yaklaşıma uygun bir şekilde çalışma konusu ile ilgili olarak belirlenen kaynaklar, belgeler ve dijital veriler inceleme tekniğine uygun olarak toplanmış, düzenlenmiş ve araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın temel belgelerini; ailenin temel dinamiklerini, işlevlerini ve ailede eğitimi konu edinen kitaplar, makaleler, tezler, bildiriler ve dijital veri kaynakları oluşturmaktadır. Bu araştırmada aileyi konu edinen bilgi ve belgelerin seçiminde ekonomiklik, erişebilirlik, bilimsellik, geçerlik ve güvenilirlik gibi ölçütlerle birlikte aşağıdaki dahil etme ve hariç tutma kriterleri esas alınmıştır.

1. Çalışmaya dâhil edilen kitapların aileyi konu edinen, bilimsel, ulusal ve uluslararası yayınevleri tarafından yayımlanmış olması,
2. Çalışmaya dâhil edilen makalelerin ulusal ve uluslararası indekslerde taranan ve akademik özellik taşıması,
3. Çalışmaya dâhil edilen tezlerin YÖK'ün tez arşivinde ve erişilebilir olması,
4. Aileyi konu edinen bildirilerin, ulusal ve uluslararası bilimsel kongre veya sempozyumlarda sunulmuş ve özet veya tam metin olarak yayımlanmış olması,
5. Çalışmaya dâhil edilen konu ile ilgili dijital kaynakların güvenilir akademik veri tabanlarında erişilebilir olmasıdır.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla dahil etme ve hariç tutma ilkelerine göre belirlenen kaynakların aile konusu ile doğrudan ilgili, bilimsel

ve orijinal olmalarına dikkat edilmiştir. Ayrıca belirlenen kaynaklardan toplanan veriler üzerinde herhangi bir değiştirme ve düzeltme gibi müdahale işlemi yapılmamış, farklı yorumlanmamış, başka anlamlar yüklenmemiş ve orijinallikleri muhafaza edilmiştir. Çalışmada toplanan veri kaynakları, belge tarama tekniğine uygun olarak araştırmanın amacı doğrultusunda tasnif edilmiştir. Araştırmada geçerlik için belirlenen kaynaklar yansız bir şekilde okunmuş ve toplanan veriler araştırmanın amaç ve alt amaçlarına uygun ana ve alt temalar oluşturulmuştur. Veriler oluşturulan ana temalara ve cevabı aranan sorulara göre gruplandırılmış, düzenlenmiş, yorumlanmış ve analiz edilmiştir.

2. Bulgular ve Yorum

Aile pedagojisinin fonksiyonel yapısı, okul aile iş birliği ve çocuğun bütüncül eğitiminde ailenin ve okulun görev ve sorumluluklarına ilişkin toplanan veriler araştırmanın bu bölümünde oluşturulan tema ve alt temalara göre yorumlanmıştır.

2.1. Aile Pedagojisi

Ailenin eğitsel işlevinin diğer işlev ve görevlerinden çok daha elzem ve zaruri olduğu ve ciddi derecede hassasiyet gerektirdiği bilinmektedir. Günümüzde ailenin eğitsel işlevinin pedagojik ilkelerle desteklenerek güçlendirilmesi giderek önem kazanmaktadır. Aile eğitimi veya ebeveynlik bilimi olarak da bilinen aile pedagojisi ebeveynlik ve aile birimi içinde gerçekleşen ve eğitim süreçlerinin incelenmesine odaklanan disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak tanımlanmaktadır (Freyer, 1964). Bu tanımlamada aile pedagojisinin hedefi, eğitsel amaçları, metodolojik temelleri, pedagojik ilkeleri, eğitimin özü ve iç mekanizmaları, kişilik gelişimi ve varoluşun dış koşullarla bağlantısı gibi çalışma alanlarıyla anlamlandırılmaktadır. Ancak bu çalışma alanlarının her biri eğitimin özünü kendi bakış açısına göre değerlendirmektedir. Öğrencilerin yaşı ve diğer ferdi özellikleri, öğretmenlerin nitelikleri, çocuk ve ebeveyn arasındaki etkileşimin şekli pedagojik değerlendirmede önemli belirleyiciler olarak bilinmektedir. Bir çocuğun aile bağlamındaki gelişimini ve refahını şekillendiren dinamikleri, etkileşimleri ve etken faktörleri anlamaya çalışan aile pedagojisi henüz geleneksel anlamda ayrı bir bilim olarak tanınmasa da psikoloji, sosyoloji, eğitim ve çocuk gelişimi gibi çeşitli disiplinlerin bilgisinden ve araştırma sonuçlarından yararlanarak yöntemsel bir strateji oluşturmuş durumdadır (Freyer, 1984). Yıllar geçtikçe bir çocuğun gelişiminde aile faktörünün önemi giderek daha fazla kabul görmesi ve çocuk psikolojisi ve sosyolojisi gibi alanlardaki araştırmalar, aile dinamiklerinin, ebeveynlik tarzlarının ve ebeveyn çocuk ilişkilerinin kalitesinin çocukların

fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimi üzerindeki etkisinin önemline ışık tutmuştur. Ailenin bu denli önemli işlevi, aile pedagojisinin oluşmasına temel teşkil etmektedir (Adıgüzel, 2023).

Aile yapısının artan karmaşıklığı ve değişen sosyal yapısı ile birlikte, geleneksel aile yapıları evrimleşmiş, çeşitlenmiş ve yapı, şekil, boyut ve işlevleri açısından farklı aile düzenleri ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Sahip olduğu özellikler itibarıyla tek ebeveynli aileler, aynı cinsiyetten ebeveynli aileler, karma aileler ve birlikte yaşayan veya yaşamayan aileler gibi alışılmışın dışında aile çeşitleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca geniş aileler çaplarını daraltarak çekirdek aileye dönüşürken, bireyi eğitime, yönlendirme, meslek edindirme, statü ve saygınlık kazandırma gibi bilinen bazı görevlerini de okul ve benzeri diğer toplumsal kurumlara devretmiştir (Kır, 2011). Bazı görevlerini devrettiği başta okullar olmak üzere tüm kurum ve kuruluşların da doğrudan veya dolaylı olarak en esaslı paydaşı konumunda olan aile aynı zamanda bireyin en temel dayanağı, güven ve huzur kaynağını oluşturmaktadır. Aile yapısındaki bu değişikliklerin çocuk gelişimi üzerindeki etkilerini araştırmak çocuk eğitimi ve gelişimi açısından fırsatlar ve zorlukları ortaya koymak, önemli bir pedagojik yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Bilimsel araştırmalarda ebeveynlik strateji ve eğitsel müdahalelerine ilişkin kanıta dayalı ebeveynlik uygulamalarına giderek daha fazla vurgu yapılmaktadır. Etkili ebeveynlik teknikleri daha derinlemesine incelendikçe aile dinamiklerinin ve ebeveynlik davranışlarının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Kanıta dayalı toplumsal kabul gören aile modellerinde ebeveynlerin çocuk gelişimine ve eğitimine yönelik uygulamalarının daha sağlıklı sonuçlar verdiği bilinmektedir. Aile pedagojisi, ebeveynlik ve aile dinamiklerinin bütünsel bir şekilde anlaşılmasını sağlayarak farklı disiplinler arasındaki iş birliğinden de faydalanır. Psikoloji, sosyoloji, eğitim ve diğer ilgili alanlardan araştırmacılar, ebeveynlik konusunda çok boyutlu bir bakış açısı geliştirerek aile pedagojisi çalışmalarına uzmanlıklarını da katarak zenginleştirmişlerdir. Aile pedagojisinin bir bilim olarak oluşumu; ilgili araştırmalar, teorik çerçevelerin geliştirilmesi ve kanıta dayalı uygulamaların yaygınlaşmasının yanı sıra ailelerin çocukların refahını ve sağlıklı gelişimini teşvik etme ile gerçekleşir.

Toplumsal varlığı, içinde yaşayan insanları da kapsayan ailelerin varlığıyla belirlenir ve anlam kazanır. Bu bağlamda aile ile toplum arasındaki bağın gücü son derece önemlidir. Bu önem, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimi için, yalnızca eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda ailede de çocukların yetiştirilmesinin uygun ve etkili bir şekilde organize edilmesinin gerekliliğini ifade etmektedir. Etkileşim konularını inceleyen

eğitim anlayışına göre aile, her insanın hayatında önemli yer tutar (Özgüven, 2000). Aile pedagojisi bilimi, kurumsal bir temelde tanımlanan pedagoji biliminin bir dalı olup ailede eğitim bilimi olarak anlam kazanmaktadır. Ailede eğitimin koşullarını, özelliklerini ve olanaklarını inceler ve ebeveynler için çocuğun kişiliğinin oluşumu konusunda bilimsel temelli öneriler geliştirir. Rus pedagojisinin klasiklerinde, aile eğitiminin bilimsel bir temele oturtulmasına duyulan ihtiyaç şöyle dile getirilmektedir. Hiçbir deneyime dayanmayan boş bir teori, gerçeklik veya deneyimle aynı düzeyde olamaz, hiçbir işe yaramaz, hiçbir fikri ortaya çıkaramaz. Ebeveynlerin tam olarak neyi başarmak istediklerini bildiklerinde ve kendileri için belirli pedagojik hedefler koyduklarında o zaman çocuk yetiştirmede başarılı olabilirler.

Genel olarak aile eğitiminin kurucusu olarak kabul edilen Lesgaft, bir çocuğun hayatındaki ve karakteristik özelliklerindeki boşlukların veya toplumsal kabul görmeyen özelliklerinin aile eğitim sisteminin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, aile eğitimi toplumdaki genç nesiller için en önemli eğitim biçimlerinden biri ve ebeveynlerin bu bağlamda amaçlı eylemleri aile yaşamlarının nesnel etkileri tarafından belirlendiği bilinmektedir. Çünkü aile eğitimi, çocukların kişisel değerlerine ve onuruna duyulan sevgi ve saygı, psikolojik ve pedagojik destek, çocukların kişiliğinin korunması ve geliştirilmesi çabası olarak anamlandırılmaktadır. Aile yapısı, yaşam koşulları, maddi olanakları, kültürel potansiyeli, genel yaşam kültürü, ebeveynlerin manevi ve ahlaki kültür düzeyleri, yaşlı aile üyeleri, ihtiyaçların karşılanma düzeyi, sağlıklı yaşam tarzı, ebeveynlerin ahlaki ve medeni konumu, işe ve sosyal faaliyetlere karşı tutumları, ailenin eğitim durumu, ebeveynlerin çocuk yetiştirmedeki sorumluluk bilinci, ebeveynlerin psikolojik ve pedagojik faaliyetlerdeki etkinlik düzeyi ve ebeveynlerin bir öğretmen olarak kendini geliştirme arzusu aile pedagojisinin temel dinamiklerini oluşturmaktadır (Tezcan, 1985).

Aile pedagojisi ile desteklenen aile eğitimi, evrensel idealler olarak bilinen sevgi ve özgürlüğe dayanır. Özgürlük insanın güven ve saadetinin temeli ve garantörü olarak görülmektedir. Birey bulunduğu ortamda kendini huzurlu ve güvende hissediyorsa orada özgürlük var demektir. Kaygı, korku ve endişe özgürlüğün bileşenleri değil aksine esaret ve taassubun göstergeleri olarak bilinmektedir. Kaygı ve korkudan uzak sevgi ve özgürlüğe dayalı olarak gerçekleştirilen uyumlu kişisel gelişim, çocuğun kültürle, doğayla, çevresindeki insanlarla ve kendisiyle barış ve uyum içinde olması anlamına gelir. Aile pedagojisinin temel amacı, çocuğu özgürlük ve kendini yenileme ruhuyla yetiştirmek, fiziksel, entelektüel, ahlaki, estetik ve ruhsal gelişimine katkı sağlamaktır. Aile eğitimi destekleyen okul ve benzeri diğer kurumlar aile eğitiminin doğallığından ve sıcaklığından yoksun olabilir. Çünkü bu tür

eğitim kurumlarında her zaman bir miktar akılcılık, kuralcılık ve soğukluk vardır. Aile pedagojisi toplumdaki her bireyin belirli bir gelişim aşamasındaki yaşam özelliklerine etkisi duygusal ve rasyonel bileşenler arasındaki ilişkiye bağlıdır. Aile eğitiminde duygusal ilişkilerin baskın olmasına karşılık toplumda rasyonel ilişkilerin daha baskın olduğu görülmektedir.

2.2. Çocuk Eğitiminde Okul Aile İş Birliği

Aileler eğitimsel görevlerinin bir kısmını devrettiği kurumlardan en önemli olanı kuşkusuz okullardır. Ancak çocuğun eğitimi söz konusu olduğunda aile ve okulun iş birliği yapması önem arz eder. Çocuklar örgün eğitime geçtiklerinde aileleri, akademik başarıyı teşvik etme, eğitimleri boyunca onlara rehberlik etme ve güvenli öğrenme ortamı sağlama konusunda destek vermeye devam eder. Örgün eğitimde öğretmen okul aile iş birliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelerek iletişimin açık ve etkili kalmasını sağlamak için aileyle yakın çalışma ve iş birliği içinde bulunur. Öğretmenler, öğrencinin okuldaki gelişimine destek sağlarken, aileler, çocukların eğitim sürecinin çeşitli aşamalarından geçerken neler yaşayacaklarını anlamalarına yardımcı olmaya da çalışırlar. Okul eğitimi doğası gereği nesnel özellikte olup, eğitim faaliyetleri toplumsal düzene göre gerçekleştirilir. Ailede eğitim ise her ailenin kendi çocuklarını nasıl yetiştirmek istedikleri hakkındaki görüşlerini yansıttığı için belirli bir öznellikte karakterize edilir. Bu anlayış, çocuğun gerçek ve hayali yeteneklerinin yanı sıra bireysel yeteneklerini de hesaba katarak gelişmesini sağlar (Karataş, 2001).

Okul eğitimi, aile eğitimine kıyasla, daha fazla bilimsel geçerlilik, amaçlılık ve planlama gerektirdiği için bir çocuğun kişiliğinin oluşumunda okul eğitiminden çok aile eğitiminin önceliği kabul edilir. Çünkü çocuk eğitiminde okul kurumsal bir rol oynar ve eğitimin kalitesi öğretmenin işlevselliğine ve sorumluluk bilincine bağlı olarak değişebilir. Bu bağlamda öğretmenin kişisel özellikleri yumuşak veya sert mizaçlı olması, eğitimli ve olgunluk düzeyi önem arz eder. Ailede ebeveynlerin eğitim konusunda net hedefleri vardır. Bu hedefler özellikle çocuk gelişiminin ilk yıllarında daha belirgin olup, doğal ve esnek olan aile ortamında gerçekleştirilir. Bu nedenle, çocuk yetiştirmede aile eğitiminin özelliklerinin incelenmesi yeterli olmayıp, disiplinler arası bütünlük bir yaklaşım gerektirir. Ancak ailenin başta eğitim olmak üzere birçok işlevi kamuya aktararak görevleri kısmen azaltılmıştır. Özellikle çocuk yetiştirmede eğitsel görevin aile ile okul arasında kolektif yürütülmesi aile pedagojisine ve kamusal pedagojiye olan gereksinimi anlaşılmaktadır (Tezcan, 1985).

Çocuk eğitiminde ailelerle sürekli bir etkileşim ve iş birliği içinde olmak, başta okulöncesi öğretmenleri olmak üzere tüm eğitim kademesi öğretmenleri için önemli bir gerekliliktir. Araştırmalar, güçlü okul aile iş birliği ile çocukların öğrenmesi arasında olumlu ilişki olduğunu göstermektedir. Ancak, ailelerle güçlü ortaklıklar geliştirmek ve sürdürmek her zaman çok kolay olmayabilir. Bu bağlamda ailelerin pedagojik yeterliği ve bilgi kaynakları hakkında bilgi edinmek için ev ziyaretlerinin değeri yadsınamaz. Aileleri kendi sahalarında ziyaret etmek, aile pedagojisini anlamak için güçlü bir yöntem olabilir (Nirun, 1994). Aile pedagojisini anlamanın öğretmenlerin pedagojisini geliştirdiğini ve okulöncesi eğitim ortamlarında gerçekleşen öğrenme etkileşimlerini derinleştirdiğini söyleyebiliriz. Çocuk yetiştirmede aile ve okulun belirgin işlev ve görevleri tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Çocuğun Eğitiminde Aile ve Okulun Sistematik Roller

Beceri Alanları ve Eğitim	Ailenin Rolü	Okulun Rolü
Temel eğitim desteği	Evde öğrenim için güvenli ve elverişli bir ortam oluşturmak, duygusal destek sağlamak	Yapılandırılmış güvenli öğrenme ortamı sağlamak, bireyde entelektüel gelişimi teşvik etmek
İlk değer ve tutumların belirlenmesi	Birlikte yaşama, iş birliği, paylaşma ve kendini ifade etme gibi temel toplumsal değerler eğitimi vermek.	Temel toplumsal değerlere ilişkin aileden alınan ilk derslerin güçlendirilmesi, genişletilmesi ve daha geniş bir sosyal bağlamda bireye sunulması.
Eğitsel görev ve sorumluluk	Kendi eylem ve davranışlarının sorumluluğunu almayı öğretmek ve başkalarının duygularını anlama bilincini kazandırmak	Davranışın sonuçlarını öğretmek, sorumluluk bilincini arttırmaya yönelik toplum içinde deneyim kazandırmak
İletişim becerileri	Çocukların duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine yardımcı olmak, sorunlarını dinlemek, anlamaya çalışmak ve uygun biçimde cevaplandırmak.	İletişim kurmaya teşvik etmek ve iletişim becerilerini geliştirmek, çeşitli iletişim kanallarıyla kendini ifade etmeyi teşvik etmek
Yönlendirme ve rehberlik	Yaşamının her evresinde çocuğa çeşitli yönlerde rehberlik etmek, yönlendirmek ve karar verme becerilerini güçlendirmek	Akademik ve gelecekte kariyer edinme hakkında profesyonel rehberlik ve tavsiyelerde bulunmak ve kaynak sağlamak
Deneyim ve hayat dersleri	Kendi deneyimlerine dayanan hayat dersleri aşılamak ve hayatın gerçeklerini görmelerini ve anlamlarını sağlamak.	Çeşitli deneyimlerle ailede edinen hayat derslerine daha geniş bir bakış açısı kazandırmak ve gerçek ortamlarda deneyim kazanmalarına olanak sağlamak.

Ahlaki değerler ve saygı	Saygı ve sevgiyi öğretmek, toplumsal kabul gören, ahlaken uygun görülen bir yaşam biçimi sunmak	Bireysel farklılıklara, kültürel çeşitliliğe ve toplumsal normlara saygıyı teşvik etmek
Duygusal esenlik ve mutluluk	Korunma, güvende hissetme, kaygı ve korkudan uzak, sevgi ve emniyeti aşılayan duygusal ihtiyaçları karşılamak	Duygusal zekâyı teşvik etmek, duygusal özellikleri geliştirmeye uygun ortamlar sunmak, öğrencinin refah ve memnuniyetini artırmak.
Topluma katılım	Çocuğun sosyalleşmesini sağlamak amacıyla toplumsal kurallarla tanıştırmak, vatandaşlık görev ve sorumluluklarına uygun örnekler sunmak	Sosyal etkinlikler düzenlenmek, katılımı teşvik etmek. Sosyal sorumluluğun önemini öğretmek. Uygun ve güvenilir sosyal ortamlar oluşturmak.
Disiplin ve Rutinler	Temel disiplin kurallarının ve günlük rutinlerin uygulanması ve örneklerin gösterilmesi	Disiplin anlayışını çeşitlendirmek, güçlendirmek ve yapılandırılmış günlük rutinler oluşturmak.

Aile ve okul arasındaki ilişki öğrencinin eğitimindeki en kritik faktörlerden biridir. Ebeveynler, öğretmenler ve okul topluluğunun diğer üyeleri, öğrencilerin mümkün olan en iyi akademik ve sosyal eğitimi almalarını sağlamak için iş birliği içinde birlikte çalışırlar. Aile ve okul arasındaki iletişim bu etkili iş birliğinin temel güç kaynağıdır. Aileler çocuklarının gelişimiyle ilgili bilgileri okul ile paylaşırken kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri önemlidir. Öğretmenlerin de ailelerin çocukları için belirledikleri akademik hedefleri destekleyeceğine ilişkin güvence vermeleri gerekir. Aileler ve öğretmenler açık iletişim ve karşılıklı anlayış ile bir araya geldiklerinde, ev ve okul arasında güçlü ilişkilerin kurulmasına olanak sağlamış olurlar. Aileler, okul ile düzenli iletişim kurarak çocuklarının okuldaki gelişimi hakkında bilgi sahibi olurken, öğretmenler de öğrencilerinin ihtiyaçlarını en iyi nasıl karşılayabilecekleri konusunda ailelerden daha fazla bilgi edinebilirler. Çocuğun gelişimine yönelik doğru hedefler belirlemede ailelerin ve öğretmenlerin aynı fikirde olmalarını sağlamak amacıyla öğrencinin gelişimi hakkındaki bilgilerin herhangi bir yargılama veya önyargıya dayandırılmaksızın birbirleriyle paylaşılması önemlidir. Öğretmenler, etkili dönüt ve düzeltmelerde bulunarak çocukların okulda başarılı olmalarına yardımcı olmak için ebeveynlerle iş birliği içinde çalışabilir. Öğretmenler ve veliler, öğrenci başarısına yönelik amaç ve hedefleri belirlemek için birlikte çalışmaları aynı zamanda onların eğitiminde aktif bir rol oynamalarına da olanak sağlar. Bu iş birliği iki taraf arasında güçlü güven ve anlayış bağları oluşturmak için gerekli olan ortak sorumluluk duygusunun yaratılmasına yardımcı olabilir.

2.3. Bireyin Bütüncül Eğitiminde Ailenin İşlevsel Roller

Aileler çocuklarının fiziksel olarak büyüme ve biyolojik olarak olgunlaşmalarına olanak sağladıkları gibi onların ruh sağlığı, sosyal duygusal ve bilişsel gelişimlerine de katkı sağlamaktadırlar. Bu bağlamda aile; çocukları kendinden emin, özgüveni yüksek, kendini tanıyan, bilen, erdemli, cesur, dürüst, inançlı, hoşgörülü olmaya ek olarak yeteneklerinin farkında olan becerikli bireyler olarak da yetişmelerini sağlamaya çalışır. Bu yönüyle aile muhteşem bir moral ve güven kaynağı olmanın yanı sıra duygusal sığınak olarak da bireyi bağrına basan mükemmel bir terapi merkezi görevini üstlenmektedir. Bununla birlikte çocuğun, üzülmeye, ağlama, öfkelenme, sevinme, oynama, şımarma, nazlanma, sığınma, sevgi, saygı gibi duyuşsal ihtiyaçları da vardır. Aile, üyelerini güçlü bağlarla birbirine bağlayarak onların en temel fizyolojik ve diğer tüm ihtiyaçlarını karşılayarak, çocuğun sosyal ve psikolojik ihtiyaçları için sıcak bir yuva oluşturur ve çocuğu eğitsel telkinlerle insanlığa yararlı bir birey olarak yetiştirmeye çalışır. Çocuğu fiziksel ve sosyal çevrenin olumsuz etkilerinden koruyan ona yaşanabilir bir sevgi ortamı ve sıcak bir yuva oluşturan aile çocuğa moral değerleri de aşılar (Kır, 2011). Moral değerler açısından ailenin çocuğuna vereceği dini ve vicdani eğitimin önemini daha iyi anlayabiliriz. Vicdani bir eğitim dini ilimleri gerektirir. Çünkü insanoğlu ebede meftun olduğu için arzuları ebede kadar uzanmaktadır. Dünyada mutlu olmak istediği gibi ebedi saadeti de arzular (Nursi, 2004). İnsanı bir bütün ve çok yönlü olarak ele alan bu anlayış aileyi dünyevi ve uhrevi özellikleri ile ele almış ve hakiki insanîyet saadetinin bu tür zülcenaheyn özellik taşıyan ailelerde inkişaf edeceği vurgusu yapılmıştır.

Ailede anne, baba ve çocuklar bir vücudun temel azaları gibi sevgi, saygı, hoşgörü ve anlayışla birbirlerine bağlanırlar. Bu bağlamda aile fertleri bu vücudun birer parçası olarak, samimî hürmeti, sevgiyi, şefkati, sadakati içinde barındıran küçük ama geniş bir şahs-ı maneviyi temsil ederler. Sevgi insan hayatında yaşamsal bir koşul olarak tanımlanır, saygınlık ise insan onuru ile ilgilidir. Birey insan olmak itibarıyla saygındır ve hayatın ruhsal ikamesi için sevgiye ihtiyaç duymaktadır. Aile içerisinde bireye gösterilen sevgi ve değer algıları bireyin toplum içindeki saygınlığını da belirler. Bu bağlamda aile büyüklerine özellikle annelere büyük görevler düşmektedir. Nursi (2005), annelerin aile içindeki bu özelliklerini şöyle tanımlamaktadır. “Valideler o sır-ı şefkat ile evlatlarına karşı muhabbetlerine bir mükâfat, bir rüşvet istemediklerine ve talep etmediklerine delil; ruhunu, belki saadet-i uhreviyesini de onlar için feda etmeleridir.” Bu gerçeği teyit eden J.J. Rousseau çocuğun ilk eğitim yerinin aile ve ilk görevin de kadın da olduğunu belirtmesi manidardır (Adıgüzel, 2023).

Dünyada şefkatin en yoğun olarak yaşandığı alan ebeveynlerin hususاً annenin evlatlarına gösterdiği şefkattir. Şefkat, insanları her yönüyle olduğu gibi kabul etme, her canlıya hoşgörü ile bakma, onları koruma ve merhamet duygusuyla yaklaşma olarak ifade edilebilir. Şefkat empati yoluyla aile bireylerine, topluma ve tüm insanlara, hatta tüm canlı cansız varlıklara kadar yayılarak evrensel bir özellik kazanır. Ancak aile içinde anne ve babaların evlatlarına karşı olan sevgi, şefkat ve fedakârlığın dengeli ve uygun ölçüde olması arzulan bir durumdur. Allah'ın şefkatinden daha büyük şefkat yoktur. Bu durumu Binbaşioğlu (1978) şöyle açıklıyor. Her şeyin ifratı gibi tefriti de zararlıdır. İlaç, ölçülü içilirse şifa verir, çok fazla kaçırılırsa zehirler. Çocuğı aşırı sevgiye boğmamak gerekir. Aşırı sevgi ile yetişen çocuk bağımlı, edilgen, her türlü sorununu anne ve babasına bırakan kendi ayakları üzerinde duramayan güvensiz çocuktur (Acar, 1990). Aile sevgi ve şefkate dengeyi sağlayabilirse sıcak bir yuvaya ve sevgi yumağına dönüştürebilir. Böyle ortamlarda yetişen çocukların öz saygıları ve kendilerine güvenleri yüksektir. Öz saygı, aile sevgisi ve iyi bir eğitimle desteklenerek yetişen çocuk, kendisinin değerli olduğuna inanır, çevresiyle barışık, öğrenme, sevmeye, keşfetmeye ve bulma yeteneğı gelişmiş, başarılı ve mutlu bir kişiliğe sahiptir. Böylece aile bireye doğuştan bir statü sağladığı gibi yaşam süreci içinde de üyelerine statü ve saygınlık kazandırır. Ailenin sosyal ve kültürel yapısı, ekonomik ve eğitim durumu, üyesi olan bireyin toplumsal statüsünün doğal bir etkileyicisidir.

2.4. Güven Duygusu, Sosyalleşme ve Duygusal Doyum

Aile, içinde bulunduğu sosyal çevrenin temelini oluşturarak toplumsal yapının en esaslı işlevlerini üstlenir. Birey toplum içinde bir statü ve role sahip olmasına rağmen gerçek kişiliğini ancak diğer bireylerle sosyal ilişkiler kurarak oluşturabilir (Acar, 1990). Aile, içinde yaşanan topluluktan devlete kadar uzanan kurumlar zinciri içinde, tüm kurumların daha güçlü ve sağlıklı olmasını sağlayan en önemli ve temel birim olarak bilinmektedir. Bu bağlamda aile bireylerinin birbirlerine güç ve moral kaynağı olduğu, toplumsal görev ve sorumluluklar konusunda bilinçlenme, iş bölümü ve paylaşma, yardımlaşma ve duygudaşlık gibi en önemli toplumsal olgulara ailenin kaynaklık ettiği söylenebilir.

Kan bağı her ne kadar ailede önemli bir faktör olarak görülse de sosyal bağlamda inanç birliğinin de çok önemli bir bağ olduğu görüşü yaygındır. Freyer (1964), aile üyelerini birbirine bağlayan bağ, kan bağından çok kutsal temellere dayanan inanç birliği olduğunu söyler. Yani geniş bir aile grubuna mal olan inanç ve ibadet birliği, kan bağı ve birlikte yaşamının ortaya koyduğu öteki bağlardan daha kuvvetli bir dayanışma meydana getirebilir. Çünkü

kutsal bir unsur, onları birleştirirken aynı zamanda bu birlikteliğe kutsallık da kazandırmaktadır. Bu ifade özellikle geniş ailelerde kutsal temellerin ve inanç bağının önemini vurgulamaktadır. İslam toplumunun da cihan şümül bir aile olduğu gerçeğini Hucurat Suresi 10 ve 13. ayetlerinde geçen **“Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık”** ve **“Bütün mü’minler kardeşler.”** Ayetlerinden öğreniyoruz. Burada inanç, ülkü ve amaç birliğine dayalı aile mefhumunda bireyde aidiyet duygusu, empati kurma becerisi, görev ve sorumlulukların bilincine varma gibi daha kapsamlı özellikler gelişebilir. Çünkü birey toplumsal yaşamın kurallarını, ilkelerini, alışkanlıklarını, paylaşma ve iş bölümünü, görev ve sorumluluklarını, inançlarını, ibadet biçimlerini ve diğer yaşamsal fonksiyonlarını içinde bulunduğu ailede öğrenerek toplumda yaşantıya dönüştürmektedir.

Bir çocuk, korumasız, aciz her şeye muhtaç bir halde dünyaya gelir. Onun en temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayan, en aciz olduğu anda besleyip, büyüten, barınak sağlayan, giydiren, yetiştiren ailesidir. Dış çevreden gelen maddi ve manevi her türlü zararlı etkilerden onu koruyan ona yaşanabilir bir ortam hazırlayan yine ailesidir (Gökçe, 1990). Aile kendi üyelerini özellikle çocukları fiziki koşullara ve tehlikelere karşı ciddi şekilde mahfaza ettiği gibi sevgi, şefkat, cesaret, sabır, hoşgörü ve benzeri duygularla donatarak daha donanımlı ve sağlıklı olarak büyümelerine yardımcı olur. Nursi (2004), ailenin güvenliği sağlama işlevini sadece bireyi fiziki olarak koruma altına almak anlamına gelmediğini, sevgi ve şefkatle aklını, ruhunu ve diğer zihinsel ve duygusal özelliklerini de korumaya çalışmak olarak tanımlamakta ve ailenin bireyin küçük bir dünyası, cenneti ve tahassungahı olarak görmektedir. Aile yüz yüze, samimi ve birincil ilişkilerle bireyler arasında sevgiyi artırır, nefreti azaltır, gerilimi yumuşatır, dayanışma ortamı oluşturur. Aile üyelerinin birbirini kollamalarını, karşılıklı sevgi ortamı oluşturarak huzurlu ve güvenli yaşamalarını sağlar. Sürekli kavgaların, ağız dalaşlarının ve tartışmaların yaşandığı bir aile ortamında bedensel ve ruhsal yönden sağlıklı ve güvenli bireyler yetiştirmek mümkün olmayabilir. Huzursuzluğun hâkim olduğu bir ailede birey büyük bir endişe, kaygı, korku ve tedirginlik içinde büyür. Güvensiz birey, beka sorunları olan güvensiz toplumların oluşmasına neden olur (Aksoy ve Demir, 2020).

Bireyin sosyalleşmesi süreci doğuştan itibaren içinde yaşadığı toplumun üyeliğini kazanmasından sonra geçirdiği hayat safhaların tümüne verilen genel addır (Erkal, 1987). Uzun soluklu olan bu süreç, bireyi topluma kazandırma ve topluma uyum sağlama işlevi olarak tanımlanır ve bu süreç ancak eğitimle gerçekleşebilir. Sosyalleşme ve sosyal uyuma ilişkin yapılan çalışmalar, ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin sosyal becerilerinin

kazanılması açısından son derece önemli olduğunu göstermiştir. Anne, baba ve ailenin diğer bireylerinin çocukla olan etkileşimi, çocuğun aile içindeki konumunu belirlemektedir. Çocuğa yöneltilen davranış formları ve ona karşı takınılan tavırlar, ilk yaşantıların örülmesinde büyük rol oynamaktadır. Çevrenin birey kişiliğinin şekillenmesinde önemli etkisi olduğunu savunan Gazali'ye göre bilgi, beceri ve kişilik kazanmada çevrenin rolü büyüktür. Çocuk önce farkında olmadan çevresindekileri gözler sonra taklit eder, zamanla bu davranışlar alışkanlık haline gelir; böylece bilgi dağarcığı ve kişiliği şekillenir. Gazali, “İnsan bulunduğu kabın şeklini alan sıvı gibidir.” benzetmesiyle kişiliğin oluşmasında çevrenin önemine dikkat çeker (Nirun, 1994). Aynı şekilde Nursi (2005) “memleket dahi bir hanedir ve vatan dahi bir millî ailenin hanesidir” ifadesi ile toplumun kabul göreceği bir sosyalleşme ve istendik toplumsal davranışlar edinmede aileye önemli görevler düştüğünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda ailenin bu özellikteki bir bireyi yetiştirebilmesi için fazilet sahibi olması gerekir. Çünkü çocuk, sosyal hayata uyum sağlayacak davranışları küçük yaşlarda aile içinde öğrenir ve bu öğrenmeler kolay sökülüp atılamayacak kadar derin ve izlidir.

İnsanların en önemli yaşamsal ihtiyaçlarından birisi de herhangi bir aileye, gruba veya topluma mensup olma ya da aidiyet duygusunu tatmin etmedir. Özellikle aşırı bireyselleşmenin yaşandığı günümüz dünyasında bu duyguya daha fazla ihtiyaç duyulmakla birlikte en güzel yaşandığı ve doyurulduğu yer de şüphesiz aile ortamıdır. Birey bir aile ortamında dünyaya gelir ve aile fertleri, akraba, eş, dosttan oluşan bir çevreyi hazır bulur. Aile, birey yaşamının en donanımlı çevresi olmasıyla birlikte yeni ilişkilerle bireyin çevresini genişletir. Aile içindeki saygı, sevgi, aile fertlerinin birbirlerine sadakati, iş bölümü görev ve sorumluluklar gibi özelliklerin oluşması güvenli ve itibarlı çevre anlayışını güçlendirir. Bireyin çevre ile ilişkisi, çevre edinme ve çevrenin genişletilmesi bağlamında Nursi (2005) “İnsan, sair hayvanata muhalif olarak, hanesiyle alâkadar olduğu misillü dünya ile alâkadardır ve akaribiyle münasebettar olduğu gibi, nev'-i beşer ile de ciddî ve fitrî münasebettardır.” ifadesi bireyin çevre edinme ve genişletme seyri toplumsal bazda aileden topluma, insan bazında ise akrabadan insanlığa doğru bir eğilim gösterir. Ailede üyeler arasında empatik bir anlayışla, paylaşma ve karşılıksız fedakârlık gerçekleşerek çevreye uyum sağlanır (Özgül, 2000). Aile bireylerine diğer insanlara karşı fedakâr olmasını, diğerkâm olmasını, başkaları ile paylaşmayı bilmesini böylece bir sosyal düzen içinde ancak varlığını devam ettirebileceğini öğretir (Gökçe, 1990).

2.5. Çocuğu Yetiştirme ve Yönelme

Bireyin duyuşsal, bilişsel, psikomotor, sosyal ve ruhsal anlamda bir bütün olarak eğitildiğı ilk yer aile ortamı olduğı sıklıkla teyit edilmektedir. Aile ortamının hoşgörü, sevgi ve anlayışa dayalı demokratik bir ortam olması, bireylerin birbirleriyle olan gerçekçi ve doğru bir iletişim biçimine sahip olması, amaçlanan profilde toplumsal kabul gören bireylerin yetişmesi açısından önemlidir. Çünkü birey içinde bulunduğı ailenin davranış formlarına, alışkanlıklarına, yaşam biçimine ve inanç kültürüne göre kişiliğini ve karakteristik özelliğini şekillendirir. Aile üyesi olduğı toplumun ihtiyaçlarını karşıladığı gibi kendi üyesi olan bireylerin de temel ihtiyaçlarını özellikle eğitim ihtiyacını karşılamaya çalışır. Bireyin hayatına dair maddi ve manevi her türlü eğitimi ailede başlar ve eğitimin temeli ailede atılır. Çocuk ailede aldığı eğitim ve telkinlerle hayata hazırlanır ve mesleğe yönlendirilir (Gökçe, 1990). Ancak aile kavramı, çocuk ve yetişkinler için farklı anlamlar taşımaya rağmen bireyin sonraki yaşantısı üzerinde etkili olacak çok sayıda belirleyici öğeyi içerir. Çocuk ailedeki yetişkinleri izleme ve taklit etme eğiliminde iken, ailedeki genç bireyler daha farklı arayışlar ve davranış formları içine girebilirler. Onun için ailedeki yetişkinlerin çocuklar için rol model olması ve gençlerin sorularına inandırıcı ve tatmin edici cevaplar vermesi gerekir. Genç kendi sorunlarının çözümünü, sorularının cevabını dışarda arama gereksinimi içinde olmamalıdır. Çocuğun gelişim dönemi ve yaşı ona karşı uygulanacak eğitim anlayışını, iletişim biçimini ve davranış formlarını belirler. Çocuğun ferdi özellikleri ve bireysel farklılıkları da aynı şekilde farklı yöntemlerle eğitilmesi ve yönlendirilmesi gereğini ortaya koyar.

Çocuk eğitmenin en istikrarlı yolu ona güven ortamı sağlamaktan geçer. Kendini güven içinde hissetme nasıl ki eğiticinin sevgisini kazanmakla gerçekleşiyorsa, güven içinde bulunan birey de başkalarını sevmeye davranışını geliştirir. Birbirine karşılıklı sevgi ve güven duyan bireylerin oluşturduğu en etkin topluluk hiç şüphe yok ki ailedir. O halde çocuğu eğitmek için en güvenli yer sağlıklı ve istikrarlı aile ortamıdır. Bu ortam bireyin sağlıklı ve dengeli bir kişilik geliştirmesine katkı sağlar. Nursi'nin (2005), aile hayatını, dünyevî saadet için bir Cennet, bir melce, bir tahassüngâh olarak tanımlaması aile fertlerinin maddi, manevi, dünyevi ve uhrevi anlamda çok boyutlu doyum sağladıklarını ve mutlu olduklarını göstermektedir. Aynı şekilde bir validenin fitri şefkatini çocuğun sadece dünyevi menfaati için kullanarak ahiretini ihmal etmesi veya sadece ahireti için kullanarak dünyasını ihmal etmesi şefkat duyusunun kutsiyetine zıt ve şefkatin kötüye kullanıldığı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda aile eğitimi çocuğun yalnızca dünyevi cihetini oluşturan fenni ilimleri değil, uhrevi cihetini oluşturan dini ilimleri de kapsayacak şekilde planlanması gerekmektedir.

Ailede şefkat ve fedakârlığın varlığı aynı zamanda sevginin de önemli bir göstergesidir. Aile bireyleri birbirlerini seviyorlarsa, birbirlerine karşı hoşgörölü ve anlayışlı oluyorlarsa sevginin terazisi kurulmuş demektir. Sevginin olmadığı bir ailede fedakarlıktan söz etmek çoğu zaman mümkün olmaz. Aile fertleri birbirlerini sevdikleri zaman kendi rahatından, zevkinden, eğlencesinden ve benzeri istedik durumlarından fedakârlık edebilirler. Ancak aşırı fedakârlık durumu, aşırı derecede yardım etme isteği bazen önüne geçilmez sorunsal durumlara yol açabilir. Bu durum aile fertleri arasında olsa da hatta anne veya babanın evladına karşı veya evladın anne ve babasına karşı olsa da aynıdır. Kişinin git gide kendi öz saygısını yitirmesine, mutsuz olmasına, kendisini tükenmiş hissetmesine, sınırlarını netleştirmekte zorlanmasına neden olabilir. Böylece aile oluşan aşırı duygusallık çocuğun yanlış yönlendirilmesine ve yetişmesinde boşlukların oluşmasına yol açabilir.

Günümüz demokratik toplumlarda özellikle eğitimli ailelerde bireye verilen değer giderek artmıştır. Aile, çocuğun doğal ve toplumsal çevresini belirleyip, yararlanmasını ve kendini yetiştirmesini sağlar. Aile verdiği temel eğitimle çocuğun kendisini, zihinsel, bedensel ve duygusal yönlerden tanınmasına ve geliştirmesine öncülük eder. Bireyin yeteneklerine, ilgilerine, ihtiyaçlarına ve benzeri bireysel özelliklerine uygun eğitsel ortamlar hazırlar, bireye bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırır. Birey ailede aldığı eğitimle topluma faydalı olur, mesleğe yönlendirilir, statü kazanır, gelir elde eder ve kendini gerçekleştirir. Aynı şekilde çocuğun ahlâken olgunlaşma süreci de yine ailede başlar. Bu bağlamda çocuğun ailedeki eğitim sürecinde ebeveynler, eğitimin ve çocuğun doğasına uygun olarak farklı görevler üstlenirler. Nursi'ye (2005) göre çocuk şefkat ve vicdan dersini anneden, hikmet, intizam, nizam ve mantık dersini babadan alır. Sosyalleşme, paylaşma, iş bölümü, görev ve sorumluluklarını yerine getirme derslerini de ailenin diğer fertlerinden ve kardeşlerinden alır.

Bir eğitim anlayışı bireyleri, maddi ve manevi yönleriyle bir bütün olarak ele almıyorsa eksik olur ve insanın doğasına uygun olmaz. Böyle bir eğitim, aile ve toplumun maddi ve manevi gelişimini, saadet ve muhabbetini, şefkat ve merhametini temin edemez. Nitekim “insan, akıl ve kalp boyutunda eğitilmelidir” diyen Nursi (2005) toplumun bekası için insanın bütün yönleriyle eğitilmesi gerektiğine işaret etmektedirler. Aklın fen ve teknoloji bilimlerinin gelişimine, kalbin ise vicdan ve inanç gibi özelliklerin gelişimine öncülük ettiği dikkate alındığında aklın ve kalbin dengeli olarak birlikte eğitilmesi ve kullanılması zarurietiyi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda akı temsil eden bilişsel özelliklerimiz ve kalbi temsil eden duyuşsal özelliklerimizi bir kuşun iki kanadı gibi düşünebiliriz. Kanatların birinde bir zaaf veya arıza varsa kuş uçamaz. İnsan içinde aynı şey geçerlidir. İnsan bilişsel, duyuşsal ve

psikomotor boyutlarında dengeli ve bir bütün olarak eğitilmelidir. Yüksek erdemli, insan hak ve özgürlüklerine, inançlarına ve tercihlerine saygılı, demokratik davranış ve söylemlere sahip, eleştirel ve analitik düşünebilen, hak, hukuk ve adalet duyguları gelişmiş, doğru ve yerinde karar alabilen insanı yetiştirmek bütüncül bir aile eğitimi gerektirir. Bu bütüncül eğitimin içinde akli terbiye etmeyi öngören bilişsel boyutta zihinsel zekâ da vardır, duyuşsal boyutta kalp ve vicdanı terbiye etmeyi amaçlayan duygusal zekâ da vardır. İnsanın akıl ve kalp boyutunda eğitilmesi, insan beyninin sağ ve sol kürelerinin aynı anda işlevsel hale getirilmesi ve gelişimlerinin sağlanması anlamına gelir. Dini ilimlerle manevi terakki, fenni ilimlerle maddi gelişme sağlanarak akli melekeleri güçlü ve vicdani özellikleri sağlam olan insan modelini hedefleyen bu yaklaşım bireylerin tekâmülü, toplumların terakkisi ve medeniyetlerin teşekkülü açısından önem arz etmektedir.

İlk eğitim yerinin aile ve ilk öğretmenin de anne olması münasebetiyle “İnsanın en birinci üstadı ve te’sirli muallimi, onun validesidir” diyen Nursi (2005), çocuğun duyuşsal alandaki öğrenmelerinde annenin çok daha etkili olduğunu kendi hayatındaki şu örnekle açıklar. “Ben seksen sene ömrümde, seksen bin zatlardan ders aldığım halde, kasem ediyorum ki, en esaslı ve sarsılmaz ve her vakit bana dersini tazeler gibi, merhum validemden aldığım telkinat ve mânevî derslerdir ki, o dersler fitratımda, âdetâ maddî vücudumda çekirdekler hükmünde yerleşmiş. Sair derslerimin o çekirdekler üzerine bina edildiğini aynen görüyorum.” Aynı şekilde J.J. Rousseau (2016), “çocuğun ilk eğitimi en önemli eğitimidir, ailede başlar ve erkeğin değil kadının işidir” diyerek evde kadının çocukları eğitmedeki rolünün ne kadar önemli olduğunu belirtir. Eğitimin ailede başladığını ve uzun soluklu bir süreç olduğunu, birey eğitiminin onun büyükannesinden başlayarak olgunlaşması gerektiğini Victor Hugo öğretisinde de görmek mümkündür. Bu şüphe götürmez hakikate örnekler çoğaltabiliriz.

Günümüz insanları çocuğun ne olduğu ve nasıl anlaşılması gerektiği konusunda pek çaba sarfetmezler, onun hep bir yetişkin gibi olmasını beklerler. Çocuğun istediği gibi değil kendi istedikleri gibi bir birey olmalarını arzu ederler (Gökalp, 1987). Bu beklenti zaman zaman çocuğun doğasına aykırılık gösterebilir. İbni Sina çocuğa aşırı müdahale onun doğasına müdahaledir ve fitratına aykırıdır çünkü çocuğu eğitmenin en iyi yolu onu kendi doğasında eğitmek olduğunu belirtir. J.J. Rousseau (2016) çocuğun doğal ortamda eğitilmesi gerektiğini savunurken İbni Sina çocuğun kendi doğasında eğitilmesi gerektiğini önerir. Bu bağlamda çocuğun kendi doğasına ve doğal ortama uygun, fitrat üzerine yetiştirilmesi için anne ve babanın eğitilmiş, bilinçli ve öğretmenlik vasıflarına sahip olmaları beklenmektedir. Özellikle annenin çocuk yetiştirme konusunda iyi yetişmiş olması gereksinimi, kız

çocukların eğitimden mahrum bırakılmasının ne kadar vahim bir durum olduğunu gözler önüne sermektedir.

Her ailede farklı düzeylerde değişik yeteneklere sahip bireyler bulunur. Ailenin görevi, üyelerini ilgi, ihtiyaç, merak, güdü, beklenti ve yetenek gibi bireysel özelliklerini belirleyip ona göre yönlendirmek ve eğitmektir. Aile sahip olduğu her türlü imkân ve fırsatı çocuğunun eğitimi ve gelişimi için seferber eder. Ailede her birey kendine özgü, ilgi duyduğu ve yetenekli olduğu alana yönlendirilir. Çocuğun yeteneklerini belirleyip yönlendirmek ve yetenekleri doğrultusunda eğiterek yetiştirmek için ailenin bilinçli ve eğitilmiş olması şarttır. Özellikle etki gücü ailesine bağlı, özgüveni basiretini aşan, kör cesaretin hâkim olduğu hassas dönemlerde çocuğu eğitmek için ailenin iyi bir veri mühendisi olmanın yanı sıra dikkatli bir yetenek avcısı da olması beklenmektedir (Nirun, 1994).

Günümüzde aile kendi içinde ideal rol modeller oluştursa bile çocuğun sanal ve fiziki çevresi onu ciddi derecede etkilemektedir. Aile içinde bireysel yaşamı tercih eden çocuk tamamen sosyal medyanın etkisi altındadır. Orada edindiği çevre ve arkadaşlıklar onun kişiliğini, karakteristik yapısını, meslek seçimini, dünya görüşünü, yaşam felsefesini ve bu yöndeki tüm tercihlerine etki eder, belki de değiştirir. Bu nedenle çocuğun kontrolünü sağlama ve yönlendirmede ifrat ile tefritten uzak dosdoğru yolu yakalamak elzemdir. Aşırı kontrol altındaki çocuğun oluşturacağı ezik kişilik ile kontrolsüz çocuğun oluşturacağı sorumsuz kişilik de sorunsal bir durum olduğu bilinmektedir (Adıgüzel, 2023).

Kendi ayaklarının üzerinde durabilen, görev ve sorumluluklarının farkında olan, akademik özgüveni yüksek, ahlaken olgunlaşmayı sağlayan erdemli bireyler, aşırı uçlardan uzak denge anlayışının hâkim olduğu ailelerde yetişirler. Aynı şekilde; cömertlik, cimrilik, temizlik, düzenlilik, dağınıklık, çekingenlik ve sosyallik gibi alışkanlıklar da çocukluk döneminde aile içinde kazanılan özelliklerdir. Bu anlamda aile istenilen rol model görevini üstlenerek, toplumsal gerçeklere uygun ve sosyal kabul gören davranış ve söylemlerle çocuğa örnek teşkil etmelidir. Aile içinde çocuk anne babanın kendisine yönelik davranış ve tavırlarından çok birbirleriyle olan tavırlarına ve davranış biçimlerine dikkat eder. Çocuk kendisine yönelik davranışların annelik ve babalık refleksinden kaynaklı korumacı bir yaklaşım olduğunu anlayabilir ve bunu aile saadeti için gerçekçi görmeyebilir. Çocuk aile ortamının gerçekten huzurlu ve mutlu olup olmadığını ebeveynlerin birbirlerine olan tavırlarından kolayca anlayabilir. Anne ve babanın çocuğa şefkat ve sevgi göstermesi, çocuğun kendini güvende hissetmesi ve hayata kalması açısından önemlidir. Ancak anne ve babanın birbirlerine olan tavırları, davranış ve

söylem biçimleri çocuğun kişilik gelişimi ve karakteristik özelliklerinin şekillenmesi açısından çok daha önemlidir (Aydın, 2014).

Ailelerin; yaşam biçimleri, alışkanlıkları, değerleri, inançları ve benzeri karakteristik özellikleri çocukların kişilik gelişimine önemli derecede etki eder. Örneğin otokratik baskıcı aileler çocuklarını katı kurallar ve baskı altına alarak yetiştirirler. Sevgiden mahrum bırakılan bu çocuklar suçlayıcı ve cezalandırıcı bir muameleye tabi tutulurlar. Sonuçta aşırı hassas, duygusal, isyankâr ve başkalarının etkisinde olan bir kişilik profili ortaya çıkar. İlgisiz ve kayıtsız ailelerde ise çocuğu ihmal etme, yalnız bırakma, görmezden gelme gibi sorumsuzluklar görülebilir. Bu durum çocuğu sevgi ve ilgi görebileceği başka rol model arayışına iter. Böylece güven ile güvensizlik arasında bir karakter sorunu ortaya çıkabilir. Tutarlı ve kararlı ailelerde çocuğa karşı söylem ve davranışlarında çelişkiler ve uyumsuzluklar bulunur. Çocuğa karşı güven telkinin güvensiz yollarla yapılması çocuğu şüphe ve kararsızlığa iter. Böylece çocuklar asi, hırçın ya da pısrık, içine kapanık gibi zıt karakterler geliştirebilirler. Çocuğu merkeze alan ailelerde aşırı özgürlük, kuralsızlığın ve denetimsizliğin hâkim olduğu bir aile ortamı söz konusudur. Bu ailelerde çocuk üzülmeyin, yorulmasın, çocuğun her şeyi söyleme ve yapma hakkı var ona dokunulmasın yeter ki çocuğun isteği olsun anlayışı hakimdir. Bu ailelerde doyumsuz, bencil ve sabırsız çocuklar yetişir. Korumacı ailelerde çocuğa gereğinden fazla özen gösterme ve her türlü ihtiyacının aile tarafından karşılanması söz konusudur. Buda çocuğu aşırı bağımlı, güvensiz, duygusal ve kırılgan yapar. Demokratik ailelerde yapılmasına izin verilen ve verilmeyen işler bellidir. Çocuk birey olarak kabul edilip söz hakkına sahiptir. Bu tip ailelerde özgüveni yüksek, kendi kararlarını alabilen, sınırlarını bilen saygılı, paylaşımcı, görev ve sorumlulukların farkında olan bireyler yetişir (Gökçe, 2001).

3. Sonuç ve Tartışma

Toplumların en temel unsuru, özü ve çekirdeği olan aile, insanlıkla birlikte var olan toplumsal bir müessese olmanın yanı sıra bireye, topluma ve insanlığa önemli katkılar sağlama görevini de üstlenmiştir. Bu görevin daha sağlıklı ve efektif olarak yerine getirilmesi için ailenin temel özelliklerine pedagojik anlamda işlevsellik kazandırılmalıdır. Bu bağlamda aile mefhumunun; aile içinde ebeveynlerin çocuğa karşı olan sevgi ve muhabbetlerinden çok birbirlerine karşı olan davranış ve söylem biçimlerinin önemi, çocuğun dini ve vicdani eğitiminin yanı sıra akli ve fenni eğitim ile donatılması, çocuğa sadece dünya menfaatine yönelik bir eğitim değil ahireti kazanmaya yönelik bir eğitimin de verilmesi ve çocuğa karşı şefkat ve fedakârlık göstermede ifrat ve tefritten uzak vasat dairede dosdoğru bir yolun takip edilmesi gibi

ailenin dört temel özelliğine işlevsellik kazandırmak ve anlaşılabilirliğini sağlamak; sağlıklı nesiller, sağlıklı toplumlar ve sağlıklı bir gelecek için elzem görünmektedir.

Aile insani özellikleri esas alan pedagojik ilkeler doğrultusunda insan nevine istikrar ve istikamet kazandırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda aile onuru, mahremiyeti, ahlaki yapısı, inançları, tercihleri ve çocukları yetiştirme biçimleri insanlık değeri açısından önem arz etmektedir. Çocuk sahibi olma ve yetiştirme konusunda ailenin mahremiyet özelliğini Bazı eğitimciler, “insanların yalnız kalma hakkı” ve “özgür insanlar tarafından en çok değer verilen hak” olarak tanımlamaktadır. Aileyi kutsayan bu tanım, mahremiyetin birey, aile, toplum ve insanlığın fitri bir özelliği olduğunu göstermektedir. Bu görüşe göre eğer bir yaşam biçimi size güven veriyor, mutlu ve huzurlu kılıyorsa orada özgürlük var demektir. Buna göre mahremiyet özgürlüğü, özgürlük ise güven ve huzuru tesis eder. Bazı eğitimciler ise, çağdaş aile bünyesindeki mahremiyeti özgürlüğün önündeki en büyük engellerden biri olarak görmektedir. Özgürlük kavramını insanlık fitratına aykırı tanımlayan bu ve benzeri anlayış sonsuz yaşama isteğine sahip olmalarına rağmen insan hayatının dünyadan ibaret olduğunu düşünürler. Böylece insan kutsiyetini esas alan pedagojik anlayışın ailede tesisine gereksinim duymazlar.

Ailenin mahremiyeti ve ahlaki yapısı toplumun asayişini muhafaza ettiği gibi insanlığın onurunu da korumaktadır. Bu görevi yerine getirirken aile duyuşsal, bilişsel ve sosyal boyutlarda çocuğu tüm yönleriyle eğitir. Aile duyuşsal eğitimle çocuğu vicdan ve dini yönden yetkin kılarken, bilişsel eğitimle akıllı ve mantıklı olmasını sağlar. Doğru düşünmesini, doğru kararlar almasını, toplumsal kabul gören doğru kişilik özellikler geliştirmesine olanak sağlar. Bu anlamda çocuğa kazandırılacak dini ve fenni ilimler onun vicdani ve akli terbiyesini ve gelişimini de sağlayacaktır.

Sadece dünya menfaatlerine yönelik eğitim bireyi tatmin etmeye yetmediğinden her zaman eksik kalır. Maddi yönde bireye doyum sağlasa bile manevi arzu ve isteklerine yönelik duyguları tatmin edemez. Çünkü dünyevi saadet ebedi yaşama isteğinin tatmin edilmesi ile mümkündür. Aile eğitiminin dünyevi ve uhrevi olması gerektiği olgusu, bireyin duygu ve düşünce bağlamında bir bütün olarak eğitilmesi açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır. Birey dünya menfaatlerine yönelik bir çaba ortaya koyabilir, statü ve saygınlık isteyebilir, sevgi görmek, merhamet etmek, şefkat göstermek isteyebilir. Birey konuşmak, paylaşmak, iş birliği yapmak, görev ve sorumluluklar almak isteyebilir. Birey sonsuz bir yaşam için ebedi bir alemin özlemini duyabilir. Bireyin, bütün bu duyguları ve istekleri o

küçük bünyesinde barındırabilmesi için çok güçlü bir aile desteğine ve esaslı zülcenaheyn özellikte bir eğitime ihtiyaç duyar.

En esaslı ve sarsılmaz eğitim ailede alınan eğitimidir ve bireyin ilk öğretmeni hiç şüphe yok ki onun annesidir. Bu nedenle bireyin küçük yaşta ailesinden aldığı eğitim daha sonra okul ve benzeri kurumlardan alacağı eğitimlerin temelini oluşturduğu gibi kişilik yapısının esaslarını da oluşturmaktadır. Aile, çocuğu eğitme konusunda bazı görevlerini başta okullar olmak üzere çeşitli kamu kurumlarına devretmiştir. Okul ve diğer kurumlar çocuğu yetiştirme konusunda aile ile iş birliği içinde çalışır. Böylece ailede alınan eğitim okulda desteklenerek bireyin gelişiminde istikrar sağlanır. Bireyler aileye, aileler topluma, toplum insanlığa fedakârane bağlıdır. Bu kurumlar birbirini teyit eder, güç verir, istikrarı sağlar ve birey ailesiyle kardeşleriyle güçlüdür. Bu süreçte aile çocuğa karşı fedakarlıkta ifrat ve tefritten uzak vasat noktasında uygun dengeyi sağlaması ve koruması gerekir.

Kaynakça

- Acar, A. (1990). Türk Aile Yapısı ve Kızılcahamam Aile Yapısı Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Adıgüzel, A. (2023). Eğitimden Öğrenmeye Pedagojik Yaklaşım: Öğrenme Pedagojisi, Eğitim Yayıncılık.
- Adıgüzel, A. (2024). Ailenin Var Olma Mücadelesi ve İşlevleri. *Köprü Dergisi*, (166).
- Aksoy, Z. ve Demir, F. (2020). Nurbanu Şimşek, Gülay. Keçeli, Halide., Yuvalarımız Tahassüngâhımız Olsun mu? *Bizim Aile Dergisi*.
- Aydın, M. Z. (2014). Çocuğun Eğitiminde Ailenin Önemi. *Somuncu Baba Aylık İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi*. (168).
- Binbaşıoğlu, C. (1978). Eğitim Psikolojisi II, (iki cilt bir kitapta), Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Duran, B. ve Sülükçüler, S. (2017). Said Nursi'nin Aile Modelinin Firma Ailesine (Stakeholder) Uygulanması. *İktisat Sayısı*, (3) 147.
- Erkal, M. (1987). Sosyoloji (Toplum Bilimi), İlaveli 3, b., İstanbul.
- Freyer, H. (1964). Din Sosyolojisi. Çev. Turgut Kalpsüz. Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (36) 381-404.
- Gökalp, Z. (1978). Makaleler 1x, Hz.: Şevket Beysanoğlu, İstanbul.
- Gökçe, B. (2001). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, Aile Yazıları I.
- Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12 (2), 89-98.
- Nirun, N. (1994). Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı:73. Ankara.
- Nursi, S. (2005). Sözler, Yeni Asya Yayınevi, İstanbul.
- Nursi, S. (2004). Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî, Nesil Basım Yayın.
- Punch, K. F. (2013). Introduction to scial research: quantitative and qualitative aproaches. Sage.
- Rousseau, J. J. (2016). Emile ya da Eğitim Üzerine, İş bankası Kültür Yayınları.
- Sandelowski, M. ve Barroso, J. (2007). Handbook for synthesizing qualitative research. Springer Publishing Company.
- Sezal, İ. (1981). Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Birlik Yayınları. Ankara.
- Tezcan, M. (1985). Eğitim Sosyolojisi, 4.Baskı. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Özgiiven, İ. E. (2000). Evlilik ve Aile Terapisi. Psikolojik Danışma Rehberlik Eğitim Merkezi Yayını, Ankara.